

Potential of Cultural Tourism Between Central Asian Turkic Republics and Turkey for Getting Sustainable Competitive Advantage in Tourism Sector

Müjgan DENİZ* , Kemal ŞİMŞEK**

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İngilizce İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat ABD

**İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü Teknoloji ve Sanayi ABD

E-Mail: hacioglu@istanbul.edu.tr

Copyright © 2017 Müjgan DENİZ , Kemal ŞİMŞEK. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

In the recent years, intense competition, economic stagnation and globalisation have shown their effects on tourism sector as all other sectors. In tourism industry, there is a search not just for inter-firms collobaration but for inter-countries. In this search, countries and firms that manage to get competitive advantage would capture a chance to be one step further. Global changes affecting tourism sector needs developing countries such as Turkey which is a developing economy and Uzbekistan, Turkmenistan in which tourism sector is newly developing countries to establish common strategies and act together. Identifying sustainable tourism policies, it should be considered how cultural and religious factors to be utilised in these developing tourism. In framework of common tourism policies among Turkish Republics, consciousness towards culture and history among those states should be increased and some brand cities along side the Turkic States to be formed. Considering the current potential of Semerkand, Buhara, Merv and Hiva etc.- can attract much more tourists with intense publicity campaign and improve service quality through working together with Turkish Firms. Compering the other rival countries in this sector, improving cultural tourism would provide competitive advantage for all of the Turkic States in Central Asia as well as Turkey.

Turizm Sektöründe Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Arasında Kültür Turizmi Potansiyeli

Özet

Son dönemde yoğun rekabet, ekonomik durgunluk ve küreselleşme tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de etkisini göstermektedir. Turizm alanında sadece şirketler değil ülkeler arası bir arayış da gerçekleşmektedir. Bu arayışta, rekabet avantajı meydana getirecek ülkeler ve şirketler rakiplerinden bir adım daha önde olmayı başarabileceklerdir. Turizm sektörünü etkileyen küresel değişimler, Türkiye gibi hızla gelişmekte olan ekonomiler ile Özbekistan, Turkmenistan gibi turizm sektörünün yeni gelişmekte olduğu ülkelerde rekabet avantajı yakalayabilmek adına ortak stratejiler geliştirmeyi ve birlikte hareket etmeyi gerektirmektedir. Sürdürülebilir turizm politikaları oluştururken sektörde rekabet avantajı elde etmede kültür turizminden nasıl faydalanılabilir ele alınmıştır. İnanç turizmi potansiyeli yüksek olan Özbekistan'da bulunan Semerkand, Buhara, Merv ve Hiva gibi şehirler Türkiye'den ve diğer Türk - İslam Coğrafyasından gelen turistler için önemli destinasyonlar haline getirilebilir. Türk Cumhuriyetleri arasında ortak turizm politikaları çerçevesinde kültür ve tarih bilincini ön plana çıkaracak Ören yerlerinin –Türbe, Medreseler ve Yazıtlar gibi- belirlenerek tanıtım kampanyaları ve teşviklerle

Türk turistler için öncelikli ziyaret yerleri arasına sokulmalıdır. Mevcut potansiyel incelendiğinde, ‘İnanç ve Kültür Turizminin’ Türk Dünyası ülkeleri arasında dolaşan turist sayısını hızla arttıracak ve diğer ülkelere göre sektörde Türkiye’ye olduğu kadar Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne de rekabet avantajı sağlayacağı aşikardır.

1. Türk Cumhuriyetlerinde Turizm Sektörünün Mevcut Yapısı

Turizm sektörü diğer sektörler göre düşük yatırım masrafları, oluşturduğu istihdam imkanları ve sıcak para akışı sağlayışı ile birçok ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, turizm sektörünü yeniden keşfetmeye çalışmışlardır. Ne yazık ki komünist sistemde pek gelişmemiş olan hizmet sektörünün etkisi ve zayıf ekonomik alt yapı ve paralelinde yetersiz tanın faaliyetlerinden dolayı halen gelişmiş bir turizm sektöründen söz etmek pek mümkün değildir. Gerek Türkiye’den kardeş olarak nitelendirilen Türk Cumhuriyetlerine giden turist sayısı çok düşük seviyede kalmış ve gerekse Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki turizm potansiyeli ve turizmden elde edilen gelir beklentilerin çok altında gerçekleşmiştir. Son yıllarda Türkiye’den devletler arası iş birliği çerçevesinde Kamu kurumları tarafından Türk Cumhuriyetlerine turizm sektörünün gelişmesi için destek verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, özellikle turizm sektöründe çalışacak nitelikli personel ve eğitilmiş iş gücü yetiştirmek amacıyla Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) bölge ülkelerindeki turizm okullarına eğitim amaçlı olarak destek faaliyetleri yürütmektedir.

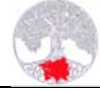
Pilot bölge olarak da özellikle Türkmenistan Turizmine eğitim desteği vermek amacıyla faaliyetleri yürütmektedir. Nitekim, turizm okulu öğrencilerinin Türkiye’de de seminerlere katılımı sağlanarak turizm için altyapı desteği sağlanmaktadır.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ile Türkmenistan Turizm Devlet Komitesi arasında 29 Şubat 2012 tarihinde imzalanan Türkmenistan’da Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Meslekî Eğitim Programları Düzenlenmesi Projesi Uygulama Protokolü kapsamında uygulamaya konulan Avaza Milli Turizm Bölgesi’nde meslekî eğitim programları 2014 işbaşı eğitimleri tamamlandı.^[1] Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbangulı Berdimuhammedov tarafından Hazar Denizi kıyısında Avaza Turizm Bölgesinin geliştirilmesine yönelik 2007 yılında ilan edilen kalkınma programı kapsamında 23 lüks otel ve kaplıca turizm tesisleri inşa edilmiş ve hizmete sunulmuştu. Temiz suyu ve güneşli havası ile turizme elverişli, yıl geçtikçe otel ve eğlence merkezlerinin sayısının arttığı Turizm Bölgesi’nin geliştirilmesine destek olmak ve turizm alanında nitelikli personellerin yetiştirilmesine katkı sağlamak amacıyla, Türkmenistan Turizm Devlet Komitesi ile TİKA arasında, 29 Şubat 2012 tarihinde imzalanan “Türkmenistan’da Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Meslekî Eğitim Programları Düzenlenmesi Projesi Uygulama Protokolü” kapsamında planlanan eğitimlere aynı yıl başlanarak otel idarecileri, öğrenci ve öğretmenler ile otel çalışanlarına işbaşı eğitimleri verildi.^[2]

2. Turizm Sektörü Ülke Analizleri

Başkent’in ismi Arapça aşk, Farsça kent anlamındaki ibad sözcüklerinin bileşimi. Yollar yemyeşil, sokaklar temiz. Kadınlar devamlı ellerinde süpürgelerle sokak süpürüyorlar. Ülke doğal gaz zengini olduğu için hava kirliliği yok. Toprak bol, nüfus az, sokaklar boş. Merkez, merhum devlet başkanı Türkmenbaşı Niyazov’un girişimleriyle beyaz kente dönüştürülmüş. Türk müteahhitlerin yaptığı muazzam yeni binalar, anıtlar beyaz mermer kaplı. Tekdüze bir izlenim veren ultra modern görüntü, kent çevresindeki yerleşimlerde değişiyor. Ziyaretçiler kendilerini 100 yıl geriye ışınlanmış gibi hissediyor.

Türkçe’nin en saf haliyle yaşadığı, kadınların erkekleri gölgede bırakacak kadar renkli giyindiği, sokakları tertemiz, müzeleri, tarihi yapıları bakımlı bir ülke Türkmenistan. Yüzde 90’ı çöllerle kaplı. Buna karşın şehirleri yemyeşil olan bu ülkede doğalgaz zenginliği sayesinde refah seviyesi yüksektir. Fiyatlar ucuz. 5,1 milyonluk nüfusunun neredeyse tümü okur-yazardır. Aralık ayında sıcaklık 6-10 derece arasında. İklimi kuru olduğu için soğuk hissedilmiyor. Gelinler kaftanı başlarından geçirip tüm vücutlarını örtüyor. Kaftanın üstüne işlenen gümüş

takılar 30 kilogram. Türkmenistan'da gelin olmak, bu serenomiye katlanmak hiç kolay olmasa gerek. Sultan Sancar Türbesi, küp formunda, çok sade bir yapı. Üstünü örten kubbe bir zamanlar turkuvaz renkli, çok güzel çinilerle kaplıdır. Çevresindeki yapılar depremler, saldırılarla yıkılırken, türbe üç metre kalınlığındaki duvarları, altı metre derinliğindeki temelleri sayesinde bugüne ulaşmış. Büyük ve Küçük Kız Kaleleri, Sasanilerce 7. yy'da kurulmuş. Çok sıkı korumalı, kerpiç duvarlarıyla 600 yıl kullanılmış. Günümüzde ise tamamen harap olmuş durumda.

Önemli bir husus, Türkmen mutfağı bize hiç yabancı değil. Manti, mantı böreği (Khonim böreği), börek (samsa), pilav, süzme yoğurt, ayran, mercimek çorbası, erişte ve şiş başlıca yemekleri. Halkı cana yakındır ve Türk olduğunu öğrenenler gözleri ışıldayarak hal hatır sorarlar. Kadınlar desenli aplik yakalı, rengarenk geleneksel uzun elbiseler giyiyor. Bayramı bol bir ülke Türkmenistan. Halı, kavun, buğday ve at bayramı bile var.

Kırgız Cumhuriyeti, doğal güzellikleri, İpek Yolu'nun ana kervan yollarının kesiştiği noktada bulunması birçok tarihi ve kültürel değerleriyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Aynı anda kayak turizmi, dağcılık, rafting, dağ sporları, binicilik, termal turizm gibi birçok turizm çeşidi yapılabilmektedir. Yine, Bişkek'e gelenler için civarda kısa turlar düzenlenebilmektedir. Ala-Arça'ya günlük turlar, kayak sporu, yürüyüş ve Çu Nehrinde sal gezisi organize edilebilmektedir.

Kazakistan'da turizm sektörüne genel olarak baktığımızda diğer Orta Asya ülkelerine göre daha gelişmiş ve zengin bir ülke olduğundan, hem mevcut şehirlerin gelişmişlik düzeyleri ve hem de otel kapasitesi açısından daha iyi düzeydedir. Almata gibi eski büyük şehirlerin yansıra Astana gibi sonradan kurulmuş fakat hızla gelişmiş modern şehirleri de vardır. İş amaçlı olduğu kadar spor amaçlı (kayak, av, bisiklet, doğa sporları.. vb) turist çekmektedir. Ayrıca son dönemde Baykonur Uzay üstünün de turistik gezi ve tanıtım amaçlı turizme kazandırma çalışmaları da yapılmaktadır. Üstelik çok geniş toprakları ve farklı ülkelere komşu olması da Moğalistan, Çin ve Kırgızistan önemli bir avantajdır. Türklerin ilk yazılı abideli olan Orhun Anıtları'nın bulunduğu Moğalistan'ın başkenti Ulanbatur'a 400km mesafedeki Karakorum'daki Orhun nehri yatağında bulunmaktadır. Buraya gidebilmek için tur bulmak zor olduğundan Kazakistan'dan turlar düzenlenebilir ve daha profesyonel bir hizmet sunulabilir.

Azerbaycan'da turizm sektörünün gelmiş olduğu düzeye baktığımızda henüz gidilmesi gereken çok yol olduğu rahatlıkla görülebilir. Hem tarih hem de doğal güzellikler açısından zengin olan bu ülkede Türk Dünyası'na yönelik farklı kültürel ve akademik aktiviteler düzenlenmekte ve Türkiye'de en çok tanınan ve en fazla ziyaretçi çeken Türk Cumhuriyeti olarak bilinmektedir. İkili ilişkiler açısından da Türkiye ve Azerbaycan devleti arasında samimi ve derin ilişkiler kurulmuş, bu da hem ekonomik alana hem de diğer sektörlerle yansımıştır. Nevar ki, coğrafi olarak da yakın olmamıza rağmen iki ülke arasında otobüsle ulaşımın güvenlik sebeplerinden dolayı mümkün olmaması ve uçuş fiyatlarının halen pahalı olması sebebiyle yeterince sayıda turist bu "Güneşli Ülke"yi görme imkanı bulamamaktadır. Ancak kongre vesilesiyle, kültürel ve siyasi amaçlarla veya iş amaçlı bir seyahat ile Azerbaycan'a gidilmekte ve kısa süreli bir ziyaret yapılmaktadır.

3. Türk Cumhuriyetlerinde Turizm İçin Bir Çıkış Yolu: Kültür ve İnanç Turizmi

Sürdürülebilir turizm politikaları oluştururken sektörde rekabet avantajı elde etmede kültür turizminden nasıl faydalanılabilir ele alınmıştır. İnanç turizmi potansiyeli yüksek olan Özbekistan'da bulunan Semerkand, Buhara, Merv ve Hiva vb. şehirler Türkiye'den ve diğer Türk - İslam Coğrafyasından gelen turistler için önemli destinasyonlar haline getirilmelidir. Türk Cumhuriyetleri arasında ortak turizm politikaları çerçevesinde kültür ve tarih bilincini ön plana çıkaracak Ören yerlerinin -Türbe, Medreseler ve Yazıtlar gibi- belirlenerek tanıtım kampanyaları ve teşviklerle Türk turistler için öncelikli ziyaret yerleri arasına sokulmalıdır. Türk Cumhuriyetleri ve akraba toplulukları arasındaki karşılıklı turizm faaliyetlerinin artırılması, daha kapsamlı ve organize turizm politikalarının geliştirilmesi için öncelikle bir strateji geliştirilmeli ve bu doğrultuda uygun turizm merkezlerinin ön plana çıkarılması hedeflenmelidir.

Mevcut potansiyel incelendiğinde, 'İnanç ve Kültür Turizminin' ön plana çıkarılması ve gereken önemin verilmesi ile Türk Dünyası ülkeleri arasında dolaşan turist sayısının artırılması sağlanabilir. Bölge ülkeleri ve Türkiye

arasında ‘‘Kültür Turizmi’’nin geliştirilmesi politikası doğultusunda ilk olarak, Türk-İslam Coğrafyası ve Medeniyeti için tarihte önemli yer tutmuş, halen de önem arz etmekte olan belli başlı merkezlerin ön plana çıkarılarak iyi bir tanıtımının yapılması gerekmektedir. Nitekim, öncelikle Türklerin hem ata yurdu olarak bilinen ve hem de İslamiyete girmelerinde ve bayraktarlığını yapmalarında hayati öneme sahip tarihi şahsiyetlerin türbelerinin yere aldığı Semerkand, Buhara, Merv gibi merkezlerin tanıtımına büyük önem verilmesi gerekmektedir. Müslüman Türk boylarının ata yurdu olarak bilinen yerlerde inşa ettikleri bir çok Türbe ve Camiiyi barındıran ve içlerinde Hz. Osman’ın Kuran’ı gibi ciddi İslam eserleri bulunan ‘‘inanç turizmi’’ için büyük potansiyel barındıran şehir ve ören yerlerinin Türkiye’de kamuoyuna iyi anlatılması ve tanıtımının yapılması gerekmektedir.

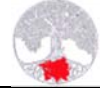
Tarihi ve kültürel bağları olan ve kardeş ülkeler olarak tanımlanan Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye arasında turizm sektörünün hakettiği seviyeye getirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla *alternatif turizm* türleri geliştirilmeli ve turizmde çeşitlilik oluşturulmalıdır. Alternatif Turizm, bir turizm piyasasında mevcut olan çeşitlere karşı seçenek oluşturmak amacıyla meydana getirilmesi düşünülen turizm türüdür. Alternatif Turizm’de potansiyel verilerin değerlendirilerek yeni turizm çeşitleri oluşturulması hedeflenmektedir. İnsanların hareket olanaklarının gelişiyor olması, diğer taraftan bu hareketliliğin bilgi ve ortak amaçlar etrafında toplanma sürekliliği getirecektir. Bölge ülkelerine yönelik mevcut potansiyel teşkil eden Türk Turistler açısından ilgi uyandırabilecek ve deniz-güneş turizmine göre daha uzun soluklu ve sürdürülebilir olan önemli bir turizm tipi de; ‘‘Kültür ve İnanç Turizmi’’dir.

3.1. Özbekistan ve İnanç Turizm Potansiyeli

Özbekistan, Türk-İslâm medeniyetine ait birçok tarihi esere ev sahipliği yapıyor. ‘Orta Asya’nın incisi’ olarak da bilinen Özbekistan, tüm dünyadan ve İslam ülkelerinden özellikle Türkiye’den turist bekliyor. Ancak, tarihi geçmişi ve kültürel mirası açısından zengin bir ülke konumundaki bu ülke potansiyelinin çok çok altında bir turist çekmektedir. Türkiye ve Özbekistan ve genel olarak Türk Cumhuriyetleri arasındaki mevcut potansiyele baktığımızda, gerçekleşen turizm faaliyetleri ve karşılıklı turist sayısı bakımından çok düşük bir profil ortaya konmaktadır. Turizm ve turistik tur denilince maalesef Türk turistin aklına ilk olarak yurt içinde deniz, kum-güneş turizmi veya yurt dışında da Paris, Roma, Viyana gibi dünyaca ünlü turizm destinasyonları gelmektedir. Paris ve Roma’yı görmek isteyen ve Avrupa’nın bir çok önde gelen şehrini görmüş olan Türk turistlerin bir sonraki destinasyonları olarak da Orta Asya Türk Coğrafyasının önemli şehir ve merkezleri konumlandırılmalıdır. Diğer bir ifadeyle, dünya şehirlerini görmek isteyen Türk turistlerin algılarında Türk ve İslam medeniyetinin şekillenmesinde önemli yer tutan inanç merkezlerinin ve ata yurtlarının da görülecek yerler listesinde ön sırada yer tutması sağlanmalıdır. Kısaca, hem kültür ve inanç turizmi açısından bir çok ortak nokta içeren; hem ortak tarih hem de inanç bakımından ortak değerlere sahip iki ülke arasında geliştirilebilecek büyük bir turizm potansiyeli bulunmaktadır.

Türkiye de sahip olduğu potansiyele oranla Türk Cumhuriyetleri’nden çektiği turist sayısı ve elde ettiği turizm geliri açısından pek başarılı bir profil çizmemektedir. Bunun için öncelikle, iki ülke vatandaşları ve Türk halkları arasında ortak kültür mirasının ifadesi olan yerlerin karşılıklı tanıtımı yapılmalı ve zihinlerdeki ortak geçmiş, ortak tarih bilinci günümüze de taşınmalıdır. Kamuoyunda yürütülecek kampanyalarla, inanç ve kültür turizmi ön plana çıkarılmalı ve gidilmesi gereken yerler olarak bahsi geçen bu yerlerin zihinlerde konumlandırılması gerekmektedir. Hatta paket turlar düzenlenerek sadece bir ülke değil ortak bir program çerçevesinde Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi yada Kırgızistan, Kazakistan ve Orhun abidelerinin bulunduğu Moğolistan’ı da içeren kapsamlı turlar organize edilebilir.

Uçak biletlerinin pahalı olması ve coğrafi olarak ulaşım açısından Türkiye’den uzak olması yani otobüs ve tren ile gidiş imkanının olmaması Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne olan talebi de olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple, ortak turlar çerçevesinde daha fazla ve uygun fiyata uçak seferlerinin koyulması sağlanmalıdır.

Genel itibariyle tur ücretleri de pahalı uçak bileti ve mesafelerin uzak olmasından dolayı diğer yakın destinasyonlara göre oldukça yüksektir. Türk misafirlere İstanbul kalkışlı turlar hazırladıklarını belirten Özbekistan uyruklu turizm şirketi yetkilileri: “Yedi günlük turlarımızda fiyatlar 980 dolardan başlıyor.” Turda özellikle Türk-İslam tarihinde önemli yer etmiş şahsiyetlerin yaşadığı yerler ve tarihi Cami ve Medreseler gezdirilmektedir. Özbekistan’a gelen misafirler Bağımsızlık Meydanı, Hazreti İmam Cami, Hz. Osman’ın Kuranı sergilendiği Kukeldaş Medresesi, Urgenç, Hiva Kalesi, Cuma Camii, İslam Hoca Medrese ve Camii, Palvan-Darvaza Kapısı, Buhara, Nakşibendî Türbesi, Ulugbek Medresesi, Buhara emirinin yazlık sarayı, İmam Buhari türbesi, Registan Meydanı, Şahi -Zinda kompleksi, Bibi Hanım Camii ve Hz. Daniel türbesinin yanı sıra şehir gezilerine katılabiliyor.

Turizm şirketleri Özbekistan’ın yanı sıra, Kazakistan’ı da içeren uzun süreli turlar da organize etmektedirler ve fiyatlar daha da yukarı çıkmaktadır. Özbekistan’ın inanç turizmi potansiyelinin yüksek olduğu belirtiliyor. İnanç turları düzenleme konusunda Özbekistan’ın Miramax şirketiyle çeşitli görüşmeler yaptıklarını belirten Prontotour Pazarlama Müdürü Sarp Özkar, konuyla ilgili olarak şu bilgileri veriyor: “Özbekistan, Türk-İslâm medeniyetine ait birçok tarihi esere ev sahipliği yapmaktadır ve bunun da iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.”

3.2. Türkmenistan’da İnanç ve Kültür Turizm Potansiyeli

İnanç turizmi potansiyeli yüksek olan bir diğer ülke de Türkmenistan’dır. Türkmenistan hem inanç turizmi hem de kültür turizmi açısından Türk turistler açısından önemli bir destinasyon olma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda, Türkmenistan dünyaya turizmle açılacak potansiyele sahip bir ülkedir. Nitekim, bu potansiyelini farkederek Türkmen devlet adamları Hazar’da deniz ulaşımı yolunu genişleterek hem iç turizme hem de uluslararası turizm sektörüne hız kazandırmayı hedeflemiştir. Aynı politikalar doğrultusunda Türkmenistan, otuzdan fazla uluslararası turizm fuarına katılmış ve bu alanda uluslararası konferanslara ev sahipliği yapmıştır. Türkmenistan’a her yıl altmış kadar ülkeden turist gelmektedir. Bu çalışmalar neticesinde iki kez Dünya Turizm Örgütü’nün uluslararası düzeydeki ödülüne layık görüldü.

Atalarının izini sürmek, kutsal Merv’i ziyaret etmek, mucizevi Urgenç’i görmek, rüzgar kanatlı Akhalteke atlarının sırrını çözmek isteyen Türk turistler kadar Türkmenistan’daki tarihi yerler ve kutsal mekanlar tüm diğer İslam ülkelerinden gelen turistler için de yola çıkmaya değerdir. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Cumhuriyeti arasında geliştirilecek ortak turizm politikaları çerçevesinde kültür ve tarih bilincini ön plana çıkaran tarihi ve kutsal yerlerin –Türbe, Medreseler ve Yazıtlar gibi- belirlenerek etkili tanıtım kampanyaları yapılmalıdır. Maddi ve manevi teşviklerle tüm coğrafyadaki Türk turistler için öncelikli ziyaret yerleri arasına sokulmalıdır. Bu sayede bölgenin geneli Türkiye’den ve diğer Türk - İslam Coğrafyasından gelen turistler için önemli destinasyonlar haline getirilebilir.

Diğer bir turizm potansiyeli olan ‘serbest turizm bölgesi’nin reklamını da Türkmen yetkililer hızla sürdürmektedir. Öyle ki, Türkmenistan ve serbest turizm bölgesini tanıtan reklam filmleri gerek Kazakistan’ın Caspionet ve gerekse Rusya’nın NTV, EuroNews gibi televizyon kanallarında yayınlanması için strateji geliştirilmiştir. Türk şirketlerinin de yoğun bir katılımıyla gerçekleşecek olan ‘serbest turizm bölgesi projesi’ dünya kamuoyunda büyük ilgi uyandırarak bölgeye olan dikkatleri arttırdı. Türkmenbaşı kentindeki turizm bölgesinde Türk şirketleri de yerini almak için çalışmalar yapmakata; gelecek vaad eden karşılıklı turizm potansiyeli için bu yönde yatırımlarına devam etmektedirler. Genel turizm politikaları ve hedefleri doğrultusunda Türkmenistan hükümeti, bu projenin hayata geçirilmesi için bazı imtiyazlar sağlamaktadır.

Ortak turizm hedefleri doğrultusunda, TİKA tarafından yapılan eğitimler meyvesini vermeye başlamıştır. Nitekim, 22-25 Şubat 2014 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası 2. Housekeeping Olimpiyatlarına TİKA’nın desteği ile katılan Türkmenistan takımı ikincilik elde etmesi önemli bir göstergedir. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkiye’nin farklı şehirlerindeki Turizm Meslek Liseleri’nden seçilen ve TİKA tarafından Türkmenistan’da görevlendirilen 16 turizm öğretmeni tarafından verilen işbaşı eğitimlerinin turizmin gelişmesine ve turizm hizmetlerindeki kalitenin artırılmasına sağladığı etki açısından önemlidir. Eğitime katılan her bir

çalışanın eğitimler sayesinde elde ettiği becerileri gelen turistlerin hizmetine sunarak, verilecek kaliteli hizmetle bölgedeki turizmi dünya seviyesine çıkarabileceklerdir.

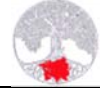
2012 yılında ilk olarak otellerin 338 personeline işbaşı eğitimlerinin verilmesiyle başlatılan eğitim programlarında, 2014 yılında Avaza'da faaliyet gösteren Dayaç, Hazına, Daşoğuz, Arzuv, Kerven, Türkmenbaşı, Kuvvat, Hasıl, Serdar, Kalkmış, Şapak, Bereket, Nebitçi, Berkarar, Deniz, Çarlak, Seyrana, İpek Yolu, Vatançı, Şovhun, Lebab, Balkan, Ahal otelleri olmak üzere toplam 23 otelin mutfak hizmetleri, kat hizmetleri, önbüro hizmetleri, servis hizmetleri alanlarında çalışmakta olan 821 personel daha eğitim gördü. Ayrıca Aşkabat'ta faaliyet gösteren Ak Altın ve Grand Türkmen Otel çalışanlarına da iki günlük eğitim programına toplam 28 kişi katıldı. Bununla birlikte toplam 849 otel personeline işbaşı eğitimleri verildi. Devam eden proje kapsamında Turizm Meslek Lisesi öğrencileri ve Türkmenistan Turizm Enstitüsü öğrencilerinden oluşan 22 kişilik grup staj yapmak amacıyla Antalya'ya gelerek turizm açısından belirli bir yer edinmiş olan şehirde uygulamalı olarak eğitim aldılar. Proje kapsamında 2012 yılından itibaren Türkmenistan'da ve Türkiye'de turizmin geliştirilmesine yönelik verilen mesleki eğitimlerde toplam 23 öğretmen, 66 öğrenci, 51 otel idarecisi ve 1.648 otel personeli mesleki alanlarına göre işbaşı eğitimi aldılar. Avaza turizm bölgesinde verilen işbaşı eğitimlerinde toplam 37 Türk öğretmen görev de bu proje kapsamında aldı.

Aşkabattan Taşavuz'a uçakla yaklaşık bir saatte gidilmektedir. Amu Derya deltasındaki bu yerleşimin yeni adı Daşavuz olup 19. yüzyılda bir kale olarak kurulmuştur. Günümüzde düzgün sokakları, blok apartmanlarıyla tipik bir Sovyet yerleşim örneği olarak gelmiştir. Ayrıca, Moskova-Köhne Ürgenç demiryolu da buradan geçmektedir. Taşavuz'dan yaklaşık iki saatlik otobüs yolculuğuyla ortaçağın önemli kentlerinden Köhne Ürgenç'e varıyorsunuz. Açık hava müzesi görünümündeki kent geniş bir alana yayılmış olup adeta bir adak yeri niteliğindedir. Neredeyse her ağaç dalına bir bez parçası bağlanmış olan bu şehri daha çok hastalar, dilekte bulunmak için ziyaret ediyorlar. Daha dileği yerine gelen burada kurban kesiyor.

Turabeğ Hanım Türbesi, Orta Asya'nın en önemli yapılarından. Geometrik planı çok büyük takvim gibi insanoğlunun zamandaki önemsizliğini vurguluyor. İçindeki kubbede ışıldayan mozaikler günleri temsil eden 365 ayrı bölümden oluşmaktadır. Kubbenin altında, saati temsil eden 24 kemer, onun altında ayları temsil eden 12 kemer ve ayın haftalarını temsil eden dört büyük pencere bulunuyor. Türbe 14. Yüzyıl'da, Altınordu döneminde, Sufi hanedanının aile mezarı olarak yapılmış. Turabeğ Hanım hem bu hanedandan Kutluğ Timur'un karısı hem de Altınordu'ya İslamiyeti getiren en büyük liderlerden Özbek Han'ın kızıdır. Necmeddin Kubra ve Sultan Ali Türbeleri de aynı avlu içinde, karşılıklı olarak yer almaktadır. Necmettin Kubra, 12-13. yüzyıllarda yaşamış Horezmlî çok ünlü bir öğretmen ve şairdir. Moğollar başını keserek öldürmüştür .ve iki mezardan birinde başı, diğerinde ise vücudu gömülü durmaktadır. Türbesi Türkmenler'in ikinci Mekke'si olarak bilinmektedir. Nitekim, üç kez Necmeddin Kubra türbesini ziyaret etmek bir hacca bedel olarak addediliyor. Türkmenler tarafından bu şahsın yileştirici güçlere sahip olduğuna da inanılıyor ve bu sebepten duacısı, dilekçisi ziyaretçisi bol olmaktadır bu Türbenin. Diğer bir Türbe sahibi Sultan Ali ise 16. Yüzyıl Özbek lideridir. Başka bir tarihi ibadethane de 1320'lerde yapılan Kutluğ Timur Camii'dir. Caminin tuğla minaresi 62 metre yüksekliğiyle Orta Asya'nın en uzunudur. Bacayı andıran minare 143 basamaklıdır. Diğer bir ören yeri de 800 yıllık Sultan Tekeş Türbesi olup, konik kubbesi ve zigzag desenli tuğla işçiliğiyle tipik Horezem mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

3. Sonuç

Küresel ekonomi içerisinde turizm önemli bir sektör haline gelmiştir. Turizm sektörü hem ekonomik hem de sosyal alanda etkili olmaya başlamasıyla yeni turizm türleri ve farklı uygulama alanları ortaya çıkmış ve hızla gelişmiştir. İnsanlar gelir düzeyleri yükseldikçe boş vakitlerini daha fazla değişik yer görmeye ve farklı kültürler tanımak için harcamaya başlamışlardır. Dünyada hızla gelişen ve büyüyen sektörlerin başında 'Kültür ve İnanç Turizmi' de son on yıllarda hızla yerini almıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO)verilerine göre 2020 yılına gelindiğinde uluslararası turizm gelirlerinin 2 trilyon ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Bu büyüklük içerisinde kültür ve inanç turizminin de %30'unu oluşturması beklenmektedir.

Bir yandan insanların hareket olanaklarının gelişmesi bir yandan daha etkin tanıtım faaliyetlerinin gelişmesi ve son dönemde deniz-kum-güneş turizminin dışında da farklı alternatif arayışlarının hızlanması kültür turizminin gelişmesine imkan sağlamıştır. Bu durum Türkiye'deki turistler açısından da böyledir. Türkiye'deki ve tüm Türk Cumhuriyetlerindeki mevcut kültür ve inanç turizm potansiyelinin birleştirilerek daha büyük bir turizm pazarı oluşturulması mümkündür. Türk turistler için ortak tarihi, kültürel ve dini bağların bulunduğu ülke ve şehirler için iyi bir tanıtım kampanyası yürütülerek önce belli ülke ve şehirlerin dahil edildiği 'paket turlar' geliştirilmelidir. Sadece Özbekistan veya sadece Kazakistan olarak değil birbiriyle komşu olan ülkelerin tek bir turda birleştirilerek ve daha çok yerin görülmesini sağlayan turlar organize edilmelidir. Türk- İslam coğrafyasında hem İslamiyetin benimsenmesi ve yayılmasında hem de Türk tarihinde kilit rol oynamış şehirlerin ve kutsal olarak görülen yerlerin ön plana çıkarılıp Türk turistler için görülmesi gereken belli destinasyonlar arasına sokulmalıdır. Örneğin Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan'ı kapsayan bir paket tur oluşturulurken, diğer bir alternatif Kazakistan, Kırgızistan ve Moğolistan'ı kapsayan geniş içerikli turlar düzenlenebilir. Öncesinde de bu bölgelere yönelik yoğun bir tanıtım kampanyası yürütülmeli ve ayrıca turlarda konfor, kalite ve güvenlik vurgusu da yapılmalıdır. Nitekim bu bölgeler halen insanların gözünde çok güvenli ve kaliteyi içeren yerler olarak algılanmamaktadır.

Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinin tercih edilen destinasyonlar arasında yeterince ön sırada yer alamamasının önemli bir nedeni de uçak biletlerinin pahalı olması ve mesafelerin uzak olmasından dolayı ülkeler arası karayolu ulaşımının da zor olmasından kaynaklanmaktadır. Doalyısıyla, hem Türkiye kalkışlı uçuşların sayısının ve sıklığının artırılması ve daha ucuza hizmet verebilecek alternatif hava yolu şirketlerinin piyasaya girmesi gerekmektedir hem de bölge ülkelerinde iç hat uçuşları ve kendi aralarındaki uçuşların da fiyat rekabetinden yararlanarak ucuzlaması gereklidir. Turist sayısı arttıkça ve sektördeki oyuncular çeşitlendikçe alternatif turlar da artacak ve yoğun rekabet fiyatların düşmesini de beraberinde getirecektir.

REFERENCES

- Özbekistan Ülke Profili, www.tobb.org.tr
- Özbekistan'ın Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Özbekistan Cumhuriyeti Taşkent Ticaret Müşavirliği
- Özbekistan Ekonomisi, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı
- Türkiye-Özbekistan Ekonomik Ve Ticari İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı
- Türkiye-Özbekistan Siyasi İlişkileri, Taşkent Ticaret Müşavirliği
- Country Briefing: Uzbekistan, Economist Intelligence Unit, 2008
- Yüksek Petrol Fiyatları Rezervlerin Değerini Uçurdu, Referans 21.07.2008
- Özbekistan Ülke Bilgileri, Allnet Ülke Rehberi
- Kırgızistan Ülke Raporu, TİKA Türk İşbirliği Ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
- Türkmenistan Ülke Raporu, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi
- Özbekistan Ülke Raporu, Konya Ticaret Odası, Etüd Araştırma Servisi, Eylül 2008.
- Kazakistan Ülke Raporu, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi
- Türkiye-Kazakistan Ekonomik Ve Ticari İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı
- Türkiye-Kırgızistan Ekonomik Ve Ticari İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı
- Türkiye-Türkmenistan Ekonomik Ve Ticari İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı